

ПРОБЛЕМИ ЗАКОННОСТІ

кримінологічної науки. – К.: Ін Юре, 2007. – 424 с. 4. Конституція України: Наук.-практ. коментар / В.Б. Аверьянов, О.В. Батанов, Ю.В. Баулін та ін. – Х.: Право; К.: Ін Юре, 2003. – 808 с. 5. Криминологія: Учеб. / Под ред. А.И. Долговой. – М.: Изд. гр. ИНФРА – М – НОРМА, 1997. – 784 с. 6. Криминологія: Учеб. / Под ред. В.Н. Бурлакова, В.П. Сальникова. – СПб.: СПб. акад. МВД России, 1998. – 576 с. 7. Криминологія: Учеб. / Под ред. В.Н. Кудрявцева, В.Е. Эминова. – М.: Юрист, 1995. – 512 с. 8. Про стан злочинності у державі та координацію діяльності органів державної влади у протидії злочинним проявам та корупції: Указ Президента України від 27.10 2009 р., № 870/2009 // Офіц. вісн. України. – 2009. – № 83. – Ст. 2809.

ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ПРЕДУПРЕЖДЕНИЯ ПРЕСТУПЛЕНИЙ ПРОТИВ ОКРУЖАЮЩЕЙ СРЕДЫ

Корнякова Т.В.

Рассматриваются концептуальные положения системы предупреждения преступлений в экологической сфере, ее функции, объекты, субъекты, основные направления и законодательное обеспечение этой деятельности.

Ключевые слова: преступления против окружающей среды, система предупреждения экологической преступности, экологический контроль, правовое регулирование предупредительной деятельности.

THEORETICAL BASES OF WARNING OF CRIMES AGAINST AN ENVIRONMENT

Kornyakova T.V.

Re concefardingptual concepttual positions in system of crime prevention in the environmental field, its functions, objects, main directions and legislative support for this activity.

Key words: crimes against the environment, the system of prevention of invironmental crime, invironmental control, legal regulating of preventive activities.

Надійшла до редакції 25.12.2009 р.

УДК 349.6: 349.4

О.С. Лисанець, канд. юрид. наук
Національна юридична академія України
імені Ярослава Мудрого, м. Харків

ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ОХОРОНИ ЗЕМЕЛЬ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ПРИЗНАЧЕННЯ

За Конституцією України земля, як основне національне багатство, перебуває під особ-

ливою охороною держави. Погіршення якості земель, зниження їх продуктивності та ін-

ших біосферних функцій є неприпустимим за будь-яких умов землекористування. Державна політика охорони й раціонального використання земель визначається системою правових, організаційних, екологічних та інших заходів, що мають природоохоронний, ресурсозберігавальний і відтворювальний характер.

Дослідженням охорони сільськогосподарських земель в Україні приділялась важлива і всебічна увага. Суттєвий внесок у розвиток земельно-правової науки в цілому й питанням правового регулювання охорони сільськогосподарських земель, зокрема, внесли такі науковці, як Г.О. Аксеньонок, В.І. Андрейцев, В.П. Балезін, Г.С. Башмаков, Ю.О. Вовк, І.А. Дмитренко, Ю.Г. Жариков, І.О. Іконицька, О.С. Колбасов, М.І. Краснов, М.В. Шульга [Див.: 1-5; 7; 8; 10-12; 17] та ін. У їх працях досконало проаналізовані важливі земельно-правові аспекти, що мають неабияке теоретичне і практичне значення.

У системі екологічної безпеки суверенної, незалежної України охорона, зберігання й використання земельних ресурсів на підставі нормативно-правових актів є важливим елементом національної безпеки. Ці питання найбільш ак-

туальні в умовах земельної реформи, метою якої є створення підвалин рівноправного розвитку власності й господарювання на землі, формування багатуокладної економіки, раціонального використання й охорони земель сільськогосподарського призначення. Завдання реформи полягає в перерозподілі земель з одночасною передачею їх у першу чергу у приватну власність. Для його розв'язання створено відповідну правову базу, розроблено значну кількість законодавчих, іструктивно-методичних актів.

У процесі багаторічної й інтенсивної експлуатації сільськогосподарських земель з них поступово вилучаються корисні елементи, які практично не поновлюються. За останні 10 – 15 років вони фактично не одержують органічних і мінеральних добрив, щорічно на них культивуються одні й ті ж сільськогосподарські культури. Такий підхід до використання цих земель спричиняє їх жахливе збіднення й може призвести до повної деградації ґрунтів, знищення їх природно-ресурсного потенціалу. Зазначені обставини викликають нагальну потребу в забезпеченні належної правової охорони, безпечного і збалансованого використання цих земель. Головне завдання

ПРОБЛЕМИ ЗАКОННОСТІ

правової охорони таких земель – збереження й відтворення земельних ресурсів, екологічної цінності природних і придбаних якостей сільськогосподарських земель.

Землеохоронний аспект у земельній державній політиці України має імперативний характер, тобто вимоги охорони земель підлягають безумовному дотриманню. Погіршення якості земель, зменшення їх продуктивності неприпустимо за будь-яких умов експлуатації земельних ділянок. У процесі здійснення політики держави щодо охорони земель держава реалізує як мінімум 4 основні функції – регулюючу, стимулюючу, контрольну й каральну.

Характерним проявом здійснення регулюючої функції держави в галузі охорони земель є встановлення правил раціонального використання й охорони земельних ресурсів. Такі правила зазвичай устанавлюються у формі обов'язків користувачів сільськогосподарських земель щодо правильної експлуатації таких земель, нормативів їх якісного стану й допустимого антропогенного навантаження на них. У ст.96 Земельного кодексу України визначені обов'язки осіб, які використовують сільськогосподарські землі. Зокрема, вони зобов'язані додержувати-

ся вимог законодавства про охорону довкілля, підвищувати родючість ґрунтів, зберігати інші корисні властивості цього дарунку природи..

Відповідно до ст. 17 Закону України «Про оренду землі» [14] в договорах оренди земельних ділянок обов'язковою умовою повинні визначатися їх цільове призначення, умови їх експлуатації і збереження якісного стану. Цим Законом також встановлено, що орендодавець вправі вимагати від орендаря збереження родючості ґрунтів, дотримання екологічної безпеки землекористування, державних стандартів, норм і правил, що стосуються цих питань. Викладене щодо землеохоронного аспекту орендного землекористування має важливе значення, оскільки правовою підставою використання сільськогосподарських земель якраз і виступає їх оренда.

Стимулююча функція правової охорони сільськогосподарських земель полягає в запровадженні законодавцем економічних стимулів раціонального використання й охорони відповідних земельних ділянок. Зміст економічного стимулювання закріплено у ст. 205 Земельного кодексу України, яка включає: а) надання податкових і кредитних пільг громадянам та юридичним особам,

які здійснюються за власні кошти заходи, передбачені загальнодержавними й регіональними програмами використання й охорони земель; б) виділення коштів з Державного або місцевого бюджету громадянам та юридичним особам для відновлення попереднього стану земель, порушених не з їх вини; в) звільнення від плати за земельні ділянки, що перебувають у стадії сільськогосподарського освоєння, або поліпшення їх стану згідно з державними й регіональними програмами; г) компенсацію з бюджетних коштів; д) зниження доходу власників землі й землекористувачів внаслідок тимчасової консервації деградованих і малопродуктивних земель, що стали такими не з їх вини. Із цієї статті випливає, що економічне стимулювання експлуатації й охорони земель нерозривно пов'язано із заходами фінансового характеру (цільовими бюджетними коштами, податковими і кредитними пільгами, звільненням від плати за земельні ділянки та ін.). Але закріплені в земельному законодавстві заходи потребують і запровадження відповідних механізмів їх реалізації. На жаль, у сучасних умовах не всі землеохоронні заходи можуть бути реалізовані повною мірою.

У правовій науковій літера-

турі у зв'язку із цим слушно підкреслювалося, що оптимальна побудова системи заходів стимулювання дозволить: (а) об'єднати виробничі інтереси конкретних власників земельних ділянок і землекористувачів із цілями й завданнями відтворення й охорони сільськогосподарських земель і (б) підняти на більш високий рівень охорону земель як важливого об'єкта природи [9, с. 22].

Контрольна функція правової охорони досліджуваних нами земель зводиться до державного контролю за використанням та охороною земель з боку уповноважених на це органів. Згідно зі ст. 189 Земельного кодексу України ними є органи місцевого самоврядування, на яких покладено обов'язок виконання самоврядного контролю за експлуатацією земель, що перебувають у комунальній власності. Треба мати на увазі, що органи місцевого самоврядування можуть також призначати інспекторів з контролю за використанням та охороною земель із числа громадян. Ці особи свою діяльність здійснюють на підставі Положення, затвердженого центральним органом виконавчої влади по земельних ресурсах (ст.190 ЗК України) [13, с. 55].

Каральна функція правової охорони сільськогосподарських

ПРОБЛЕМИ ЗАКОННОСТІ

земель виявляється у встановленні санкцій за порушення правил раціональної експлуатації й охорони земель та їх застосування до порушників земельного законодавства.

Стандартизація й нормування при використанні земель – це самостійні напрямки державної політики в галузі їх охорони, що полягають у прийнятті відповідних нормативів і стандартів. У загальній формі ці напрямки, а також відновлення родючості ґрунтів знайшли своє закріплення в ст. 163 Земельного кодексу України. Із змісту цієї норми випливає, що зазначені стандартизація й нормування проводяться з метою забезпечення екологічної й санітарно-гігієнічної безпеки громадян шляхом прийняття відповідних документів, які встановлюють вимоги щодо якості земель, припустимого антропогенного навантаження на ґрунти й окремі території та ін. На думку деяких фахівців, ці вимоги належить установлювати для кожної земельної ділянки, що передається у власність чи в користування. Стандарти й норми необхідно фіксувати в спеціальних додатках до державних актів на право власності на землю або в договорах оренди землі [16, с. 52].

Охороняються зазначені землі також завдяки їх рекуль-

тивації. Така охорона включає комплекс організаційних, технічних і біотехнологічних заходів, спрямованих на відновлення ґрунтового покриву, поліпшення стану та продуктивності порушених земель. З урахуванням особливої цінності і значимості земель, запобігання їх деградації без комплексу агротехнічних заходів неможливе. Перелік останніх достатньо широкий, тому їх законодавче закріплення вбачається не тільки доцільним, а й конче необхідним [6, с. 33]. Практика свідчить, що певна частина сільськогосподарських земель, переданих у встановленому порядку в оренду громадянам, залишається невикористаною. Такі земельні ділянки систематично не обробляються, фактично перетворюються на розсадники бур'янів. Суб'єкти, яким у встановленому порядку вони були надані, ніяких негативних правових наслідків за це не несуть, хоча саме з їх вини окремі земельні ділянки й зазнають деградації. Тим часом експлуатація земель має здійснюватися при дотриманні не тільки економічних, а й (що надзвичайно важливо) екологічних норм і вимог. Першочергово – це такі вимоги, як ефективна експлуатація відповідних угідь, залучення невикористовуваних земель у

сільськогосподарський оборот, підвищення родючості ґрунтів та ін. Правила ж екологічних норм виражаються в покладенні на суб'єктів (у даному випадку – громадян) конкретних обов'язків: не допускати погіршення екологічної обстановки на всій використовуваній площі, не порушувати порядку користування іншими природними об'єктами тощо.

Неохідно підкреслити, що охоронний аспект особливо повинен стосуватися сільськогосподарських земель як спеціального об'єкта природи. Іншими словами, їх охорону потрібно здійснювати під кутом зору екологічного чинника. З урахуванням цього треба вести мову про інтереси людини, про охорону не тільки її життя і здоров'я, а й навколишнього природного середовища, про оцінку якісного стану ґрунтів, їх придатності для виробництва екологічно чистої сільськогосподарської продукції.

Одним з чинників, що зумовлюють необхідність охорони земель сільськогосподарського призначення виступають деградаційні процеси ґрунтів. З огляду на значну розмаїтість і

на поширеність проявів такої деградації в Україні протягом тривалого часу (починаючи з 60-х років ХХ ст.) діяла державна програма, спрямована на підвищення родючості цих земель. За минулі 10 – 12 років у зв'язку з кризою в економіці дію програми фактично припинено. Однак зараз, коли провадиться земельна й аграрна реформи, а країна поступово переборює економічні труднощі, є всі підстави сподіватися на реанімацію цієї програми, спрямованої на захист ґрунтів від деградації.

За сучасних умов важливим чинником забезпечення охорони всіх земель виступає спеціальний Закон України «Про охорону земель», у якому деталізовані й конкретизовані принципів положення Земельного кодексу України., що стосуються охорони земель [15]. Цей Закон визначає правові економічні й соціальні засади охорони земель з метою забезпечення їх раціонального використання, відтворення й підвищення родючості ґрунтів, інших корисних властивостей землі та збереження екологічних функцій ґрунтового покриву.

Список літератури: 1. Аксененок Г.А. Рациональное использование сельскохозяйственных земель в СССР и охрана почв // Сов. гос-во и право. – 1980. – № 6 – С. 43-50. 2. Андрейцев В.І. Правовое обеспечение рационального природопользования предприятий и объединений. – К.: Урожай, 1989. – 197 с. 3. Балезин В.П. Правовой режим земель

ПРОБЛЕМИ ЗАКОННОСТІ

сельских населенных пунктов. – М.: Изд-во МГУ, 1972. – 224 с. **4. Башмаков Г.С.** О понятиях рационального использования и охраны земли // Гос-во и право. – 1999. – №10. – С. 38-44. **5. Вовк Ю.А.** Советское природоресурсовое право и правовая охрана ...окружающей среды: Учеб. пособ.: Общ. ч. – Харьков: Вища шк., 1986. – 160 с. **6. Демиденко О.І.** Необхідність законодавчого забезпечення захисту ґрунтів при проведенні земельної реформи // Економіка, фінанси, право. – 1999. – № 8. – С. 32-35. **7. Дмитренко І.А.** Правова охорона земель в Україні. – К.: Урожай, 1994. – 225 с. **8. Жариков Ю.Г.** Закон на страже землекористування (Предупреждение земельных правонарушений). – М.: Юрид. лит., 1985. – 144 с. **9.** Земельное право: Учеб. для вузов / Под ред. *Б.В. Ерофеева*. – М.: Новый. юрист, 1999. – 380 с. **10. Иконницкая И.А.** Основы законодательства о земле // Хоз-во и право. – 1990. – №5. – С. 3-18. **11. Колбасов О.С.** Правовая охрана природы. – М.: Знание, 1984. – 112 с. **12. Краснов Н.И.** О понятиях рационального использования и охраны земли // Гос-во и право. – 1999. – № 10. – С. 38-44. **13.** Положение об общественном контроле в области охраны окружающей природной среды: Приказ Минэкобезопасности Украины от 04.08.1994 г. // Сб. законодат. актов Украины об охране окруж. природ. среды: Киев: Истина, 1995. – Т. 3. – С. 53-58. **14.** Про внесення змін до Закону України «Про оренду землі»: Закон України від 19.06.2003 р. // Офіц. вісн. України. – 2003. – №49. – Ст. 2. **15.** Про охорону земель: Закон України від 19.06.2003 р. // Офіц. вісн. України. – 2003. – № 29. – Ст. 1. **16. Трегобчук М.** Проблеми охорони сільськогосподарських земель до переходу до ринкової економіки // Землевпоряд. вісн. – 1997 – № 1. – С. 19-21. **17. Шульга М.В.** Актуальные правовые проблемы земельных отношений в современных условиях. – Харьков: Консум, 1998. – 224 с.

ОСОБЕННОСТИ ПРАВОВОГО РЕГУЛИРОВАНИЯ ОХРАНЫ ЗЕМЕЛЬ СЕЛЬСКОХОЗЯЙСТВЕННОГО НАЗНАЧЕНИЯ

Лисанец О.С.

Проанализированы особенности регулирования охраны земель сельскохозяйственного назначения. Рассмотрены основные функции государства относительно охраны земель в Украине.

Ключевые слова: земля, использование земли, деградация земель, земли сельскохозяйственного назначения, земельное законодательство.

FEATURES LEGAL REGULIROVANIYA GUARDS OF THE AGRICULTUREAL SETTING

Lisanets O.S.

The features of adjusting of guard earths of the agricultural setting are analysed. The basic functions of the state in relation to the guard of earths are considered in Ukraine.

Key words: land, land utilization, land degradation, agricultureal land, land legislation.

Надійшла до редакції 25.12.2009 р.